

INTERVISTA STORJA

Spiro Mizzi: Il-Karriera Twila Ta' l-Industrijalista

Numru Wieħed ta' Malta

Din l-intervista ta' Dr. Henry Frendo mas-Sur Spiro Mizzi toħroġ tagħrif dwar xi effetti li kellha l-flotta imperjali fuq i-iżvilupp industrijali f'pajjiżna kif ukoll xi konsegwenzi li rriżultaw mill-kuntatti anglo-maltin fost ċerta sezzjoni tal-popolazzjoni. Fil-persunaġġ in kwistjoni toħroġ l-esperjenza u saħansitra l-personalità ta' negozjant influwenzat mill-għeruq tiegħu fl-ambjent parrokkjali kif ukoll mill-hajja differenti tan-nies tas-Servizzi li kien jagħmilha magħhom; in-noti predominanti f'moħħu huma dawk tas-suċċess individwali fid-dinja tan-negozju u tal-gabra religjoċentrika fil-familja.

SPIRU MIZZI huwa l-bennej tal-intrapriża Mizzi Brothers li illum tinsab imxerrda ma' Malta u Ghawdex. Il-Mizzi Brothers fil-preżent huma iżjed kuġini milli ahwa: ulied u ulied ulied is-Sur Spir u l-familja għammiela tiegħu. Għax is-suq għall-prodotti nbidel; iżda kiber — kiber bir-ritmu imghaġġel tal-consumer society — tant li l-Mizzi Brothers huma aġenti ta' ruxxmata kumditajiet. Fost l-aġenziji tal-karrozzi għandhom l-aqwa ditti li jeżistu fl-Ewropa; għandhom ukoll aġenziji oħra kbar ta' domestic appliances. F'dawn l-aħħar għaxar snin il-kumpanija espandiet fl-oqsma tat-turiżmu u tal-esportazzjoni (karrozzi u komponenti elettriċi lill-Germanja u pajjiżi oħra tas-Suq Komuni). Jimpjegaw 'il fuq minn 500 haddiem. Mill-kumpaniji kollha registrati f'Malta, din hi wkoll l-intrapriża li toffri l-oġġla somma at' flus bħala għajnuna lil studenti li jip-promettu.

Meta tipprova tiskopri l-bidu ta' din l-intrapriża industrijali (kbira għal Malta, għalkemm zġhira hdejn kumpaniji oħrajn barranin) issib li l-originatur tiegħu, Spīru Mizzi, kellu jhabbat wiċċu ma' hafna tlajja u nżul. Kien l-istinkar tiegħu — keinet l-ambizzjoni tiegħu li "jikber" — kif ukoll kienu ċ-ċirkustanzi ta' Malta fi żmien, li wassluh għas-suċċessi li kiseb wara.

L-iżjed fattur importanti li għen u saħansitra għamel pos-

sibbli l-izvilupp tal-personalità intraprendenti ta' Mizzi kien, bla dubju, n-navy; fi kliemu stess: "il-presenza tan-navy — hi kienet is-suċċess tiegħi."

Spiridione Mizzi twieled fl-1895 fil-Birgu, bin Giovanni Maria Mizzi, ukoll mill-Birgu, li kien *ship-chandler* (ibiegh l-affarijiet ta' l-ikel u manutenzjoni lill-ekwipaggi tal-vapuri navali u merkantili): kien fix-xogħol ta' missieru li Spiru ha l-ewwel apprendistat tiegħu bħala ġuvnott.* Huma kienu jaħdmu bħala "Admiralty Canteen Contractors" — jiehdu hsieb li jissupplixxu l-*canteens* tal-flotta ngliza fil-Port il-Kbir; hekk ukoll kienu jaħmlu xi ftit familji oħrajn (ta' Tabona, ta' Borda, ta' Borg Costanzi) qabel l-ewwel gwerra dinjija.

Fl-1919, iżda, gie n-NAAFI: u hadilhom xogħolhom huwa. Għalkemm in-negozju ta' qabel sfaxxa minhabba l-wasla tan-NAAFI, is-suq tal-flotta kien jippermetti varjetà ta' inizjattivi li jirrendu, u hekk hu li Mizzi malajr ha hsieb li b'metodi godda jattira klijenti mill-istess suq ta' qabel. Kienet ironika li s-Servizzi li kienu il-kagun li ġiebuħ kważi b'id wara u bl-oħra quddiem malajr reġġu stimolawh biex jaqbad triq ġdida fin-negozju.

Dan tabilhaqq kien il-bidu tal-"Mizzi Brothers" meta Spiro flimkien ma' huh Joseph xtraw xi erba' jew hames karrozzi Daimler minghand il-militar u kkonvertewhom f'xarabanks ("buses"): dawn bdew jiffunzjonaw fuq ir-rotot ta' Tas-Sliema, Marsascala u San Pawl il-Baħar. Kienu jgħaddu mill-Birgu sa Wied il-Għajn u minn Tas-Sliema għall-Belt, imma kienu jaħmlu dan taħt żewġ kundizzjonijiet: wahda kienet li ried ikun il-maltemp tax-xitwa biex ma jaħdmux il-laneċ tal-portijiet u allura kineu bżonnjużi x-xarabanks; l-oħra kienet li ried ikun il-bnazzi tas-sajf meta n-nies mill-ibliet imorru fejn il-baħar mal-familja. Dan però ma kienx xogħol li jirrendi bizzejjed: kien xogħol li jiddependi mill-burdati tat-temp (sa ċertu punt bħall-flotta nnfisha!) u fuq kolloxx kien xogħol li kellu suq lokali limitat fid-dhul ta' flus li kien iħalli. Għalhekk l-aħwa Mizzi fethu bil-"garage hire": irmaw b'garaxx (il-Barriera, il-Belt) li kien jikri karrozzi Chevrolet, Overland, Buick u oħrajn bix-xufier b'kolloxx, għal temp ta' żmien li jvarja minn ġurnata sa ġingħa jew iżjed. L-ewwel "public relations stunt" li għamlu ta' Mizzi kienet proprju li jgħarrfu li kull vapur li jidhol bis-

* F'nofs is-seklu dsatax lil Għanmar Mizzi l-Inglizi kienu bdew isehju l-"Frank"; allura dan malajr iddeċieda li jibdel ismu, u hekk sejjah lill-kumpanija FRANK MIZZI & SONS.

servizz li kienu joffru; u dan kien servizz rari għax f'Malta wara l-ewwel gwerra ma kienx hawn iżjed minn tużżana karrozzi bħal dawn. (Wiehed mill-ftit nies f'Malta li kellhom karrozza kien, per eżempju, Sir Gerald Strickland.) Il-klijentela ta' Mizzi malajr saret mill-gdid il-flotta, b'mod speċjali l-uffiċjali tan-navy Ingliża, filwaqt li mill-banda l-oħra kompli għaddej ukoll l-inkarigu fit-trasport pubbliku.

Lil Spiro Mizzi xejn ma kont tgħaddih mill-ghajn il-labra : b'perseveranza liema bħala baqa' għaddej iżid u jkabbar fuq li kien irnexxielu jagħmel. Kien determinat li ma jhalli lil hadd jidhak bih u li kemm jista' jkun ma jkollu għalfejn jiddependi fuq hadd : għalhekk beda jaqra kemm jiflaħ rivisti amerikani u ingliżi dwar il-karrozzi u l-mekkanika.

Minn dan l-istadju ta' garaxx tal-kiri Mizzi espanda għal dak ta' importatur tal-karrozzi, li bil-mod il-mod kienu bdew isiru popolari fis-snin ghoxrin u tletin. F'Malta tas-snin ghoxrin kien hawn aġent tal-FIAT u ieħor (mhux Gasan għalissa) tal-FORD. Imma kellu jkun proprju uffiċjal tan-navy (klijent tal-garaxx) li jintroduċi lil Mizzi għall-isem ta' Lord Nuffield, u saħansitra kellu jkun dan l-uffiċjal ingliż li ta lil Mizzi "letter of introduction" biex hu jiltaqa' mar-re tal-karrozzi MORRIS f'Cowley, hdejn Oxford, fl-Ingilterra. Mizzi beda jgħib il-MORRIS. "Bull's nose" — hekk kienu jsibuhom l-ewwel mudelli tal-MORRIS li deħru f'Malta fl-1924. Hæga gġib lil oħra — għax kif sewwa jgħidu : "il-fius ighamlu l-fius".

Nuffield kien beda haġtu jsewwi u jagħmel il-push bikes u spiċċa multi-miljunarju : il-"Henry Ford" tal-Ingilterra. Spiro Mizzi ta' Malta issa għamel hbieb miegħu u mar għandu diversi drabi, anki akkumpanjat minn martu*. Mart Nuffield ukoll żaret Malta, wara t-tieni gwerra dinjija. Lord Nuffield hu magħruf sewwa għall-ghotjiet kbar tiegħu ta' benefiċenza, u fl-Università ta' Oxford u l-inħawi ta' fejn kien joqghod — fejn illum hemm il-British Leyland — huma mimlijin istituzzjonijiet u postijiet imsemmijin għalih. Aktarx li Mizzi ttiehed xi ftit minn Nuffield għaliex hu wkoll kellu l-idea li jgħin l-edukazzjoni u lil niesu permezz tal-Mizzi Foundation ta' £M10,000 stabbilita fl-1970, u permezz tal-hafna ghotjiet li ta bil-qalb lil knejjes Maltin għal tiżjin u hwejjeg oħra tal-parroċċa, li hu ilu tant jiddiletta bihom sa minn mindu kien tifel jerfa' l-Irxox

* Genoveffa née Moncada minn Bormla, li żżewġet lil Mizzi fl-1916, kienet bint inginer ta' dixxendenza nobbli li kien harab lejn Malta minn Catania.

fil-Birgu.

Mizzi fil-fatt ghandu ammirazzjoni speċjali għall-Madonna ta' Philermu, li dwarha ippublika fuljett bit-titolu : **STORJA VERA TAL-MADONNA TA' PHILERMU**. Qalbu tajba u rasu iebes fl-istess hin, Mizzi kien jimxi bil-proverbju "agħmel il-gid u nsieh; agħmel id-deni u ftakar fih". Fil-gwerra, meta kien joqgħod Birkirkara, ix-xelter li kellu fil-ġnien kien miftuh għal kulhadd lejl u nhar. Meta kellu "Rolls Royce" kien jiddejjaq jirkebb fiha u pprefera jsuq il-karrozza żgħira tiegħu.

"Konna dejjem infittxu d-dar, il-knisja", huwa jirrakkonta b'ċerta nostalgija; għalkemm għaraf tajjeb iżomm kuntatti personali permezz tas-safar, biss biss daww il-vjaġġi kollha sal-Londra u lura biex iżur lil Nuffield : "bit-tren kont iddum sitt ijiem; bil-vapur tnax-il ġurnata." Il-problemi tat-trasport Mizzi hu konxju tagħhom biżżejjed : fil-fatt ix-xewqa kbira tiegħu hi li jinholoq mudell ta' karrozza "Maltija", karrozza li tkun tista' tinħadem kemm jista' jkun f'Malta, kemm għas-suq lokali kif ukoll għall-esportazzjoni.

Mizzi jammetti li fi żmien "ma tantx kien hawn kompetizzjoni, mentri llum hawn kompetizzjoni qawwija". Għalkemm dan hu jarah bħala sinjal tajjeb, l-implikazzjoni ta' kliemu hi li kien iżjed faċli tirnexxi fin-negozju qabel mill-llum !

L-esperjenzi ta' Mizzi f'żewġ kampi hekk varji — dak tal-parroċċa u dak tan-negozju — taww karatteristiċi doppji : fuq naħa għandek lit-tifel jilgħab bil-ballun taċ-ċarruta u ċ-ċippitatu, imbagħad jikkontribwixxi l-flejjes għall-armar tal-knejjes u jemmen fil-mirakli tal-Madonna ta' Philermu; fuq in-naħa l-oħra għandek lin-negozjant, il-vjaġġatur, u l-isportiv li kien *champion tal-outboard racing* mar-Royal Malta Yacht Club (*club* li kien inbeda — jista' jonqos ? — minn ingliz : logutenent fir-RAF).

It-tifel imqareb li ried jirnexxi u ma jibqax fejn kien wera x'isarraf meta kien għadu jattendi l-kulleġġ ta' Flores — mnejn spiċċa hażin, jew ahjar spiċċa bit-tajjeb : għaliex meta nduna li kien qiegħed jiġi kkastigat waqt il-hin tal-pranzu sempliċiment biex is-surmast kien jiffranka li jixtri l-frotta għad-diżerta, Spiru irrabja u telgħalu, qaleb il-mejda għal fuq is-surmast, u minn dak in-nhar ma marx iżjed skola . . .